

Юридичні науки

УДК 347. 965

Кротюк Єлизавета Василівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кротюк Елизавета Васильевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Krotyuk Elizabeth

Student of the

Yaroslav Mudryi National law University

Науковий керівник

Товкун Ігор Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ : АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДИ
ПРОТИДІЇ**

**РЕЙДЕРСТВО В УКРАИНЕ : АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ И МЕТОДЫ
ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ**

**RAIDING IN UKRAINE: ANALYSIS OF THE PROBLEM AND
METHODS OF COUNTERACTION**

***Анотація.** У статті проаналізовано останні нововведення до законодавчих актів України щодо протидії «рейдерству», досліджено теоретико-методологічні і прикладні аспекти запобігання «рейдерським» загрозам та надано рекомендації щодо захисту власного бізнесу від неправомірного посягання.*

Ключові слова: рейдерство, рейдерське захоплення, незаконне посягання, корпоративне право.

Аннотация. В статье проанализированы последние нововведения в законодательные акты Украины касательно противодействия «рейдерству», исследованы теоретико-методологические и прикладные аспекты предотвращения «рейдерским» угрозам и даны рекомендации по защите собственного бизнеса от неправомерного посягательства.

Ключевые слова: рейдерство, рейдерский захват, незаконное посягательство, корпоративное право.

Summary. At the present stage of state-building, discussions about the problem of "raiding" are reflected in the non-fiction literature and the Internet, where the specific cases of "raider seizures" are most often described.

However, such information sources do not always have a sufficient level of credibility and objectivity, and therefore the problem of "raiding" requires research in the scientific field.

Priority for the proper and safe operation of business entities is the counteraction to "raiding", which disorganizes the work of business entities, causes social tension and implies the ineffectiveness of protecting businesses from fraudulent capture.

The redistribution of property is inherent in all market economy countries. However, to date, the most pressing problem for the development and functioning of the economy is the proliferation of processes of misappropriation of another's business (raiding).

The article analyzes the latest innovations in the legislation of Ukraine on counteracting "raiding", investigates theoretical, methodological and applied aspects of preventing "raider" threats and provides recommendations on protecting one's business from unauthorized encroachment.

Key words: raiding, raider seizure, unlawful assault, corporate law.

Постановка проблеми. На сучасному етапі державотворення дискусія навколо проблеми «рейдерства» знаходять своє відображення у публіцистичній літературі та мережі Інтернет, де найчастіше описуються конкретні випадки «рейдерських захоплень». Проте, такі інформаційні джерела не завжди володіють достатнім рівнем достовірності та об’єктивності, а тому проблему «рейдерства» потребує дослідження в науковій площині; окрім цього, недостатньо дослідженою залишається проблема формування ефективних механізмів протидії «рейдерству» на рівні підприємницьких суб’єктів, тому є доцільним акцентувати увагу саме на цьому аспекті.

Аналіз наукових досліджень з поставленого питання. Результати дослідження ґрунтуються на роботах О.О. Белікова, Д.В. Зеркалова, А.А. Кирдякина, С.М. Москаленко, І.Ю. Тунік, В.А. Полякова та інших авторів.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних і прикладних аспектів запобігання «рейдерським» загрозам та розробка на цій основі дієвого й ефективного механізму протидії рейдерству на підприємстві як складової стратегії його економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Україна має намір стати частиною єдиного економічного європейського простору, а його реалізація вимагає суттєвих змін у багатьох сферах життєдіяльності держави, зокрема корпоративній.

Пріоритетне значення для належної та безпечної діяльності господарських товариств має протидія «рейдерству», яке дезорганізує роботу суб’єктів господарської діяльності, створює соціальне напруження та уособлює неефективність захисту бізнесу від неправомірного захоплення.

Перерозподіл власності притаманний усім країнам з ринковою економікою. Однак, на сьогодні найбільш гострою проблемою розвитку та

функціонування економіки є поширення процесів незаконного привласнення чужого бізнесу (рейдерство) [3].

«Рейдерство», незважаючи на те, що є порівняно новим явищем в українському суспільстві, стало однією з найпопулярніших тем сьогодення не тільки серед підприємців і професійних юристів, а й серед всього населення держави [5].

Доволі позитивним кроком у напрямку подолання «рейдерства» стало ухвалення Верховною Радою України законопроекту №1056-1 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності». Зміни стосуються низки законодавчих актів, що так чи інакше регулюють порядок відчуження майнових прав.

1. Насамперед, акредитованих суб'єктів позбавлено повноважень у сфері державної реєстрації, власне анульовано доступ до реєстрів усім державним реєстраторам, які входили до складу таких суб'єктів.

2. Нотаріально засвідчені документи, на підставі яких проводиться державна реєстрація, викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів, що є додатковим захистом таких документів від підробки.

3. Доступ реєстраторів до державних реєстрів здійснюватиметься шляхом багатофакторної аутентифікації. Це означає, що при проведенні реєстраційних дій у системі, а саме перед винесенням рішення про державну реєстрацію, державні реєстратори не лише використовуватимуть електронний підпис, але й підтверджуватимуть операцію на мобільному телефоні, використовуючи систему MobileID. Впровадження додаткової ідентифікації зменшує ризик несанкціонованого доступу до реєстрів через зламування комп'ютерів реєстраторів та захищає систему в цілому.

4. Реєстратор зобов'язаний визначати обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб і цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, а також перевіряти повноваження представника фізичної або юридичної особи щодо вчинення дій, направлених на набуття, зміну чи припинення

речових прав, обтяжень таких прав. Це означає, що відсьогодні реєстратор має встановлювати, чи належна людина звернулася за вчиненням дії? Чи усвідомлює ця людина значення своїх дій? Чи є у неї повноваження звертатися саме за вчиненням такої дії? [1].

Які принципові новації передбачає Закон №1056-1?

1. Припинення діяльності акредитованих суб'єктів. У зв'язку з ліквідацією акредитованих суб'єктів реєстрації (комунальних та державних підприємств) чинними в сфері державної реєстрації залишатимуться державні та приватні нотаріуси, а також державні реєстратори місцевих державних адміністрацій.

2. Введення обов'язковості нотаріального посвідчення договорів про відчуження корпоративних прав.

3. Нотаріальне засвідчення справжності підпису не поширюватиметься на державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що вносяться на підставі документів, створених на порталі електронних сервісів, та підписані з використанням засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри.

4. Встановлюється обов'язок КМУ диференціювати санкції за відповідні порушення, допущені в сфері державної реєстрації. Відтепер застосувати покарання «для галочки» буде абсолютно неможливим. Це значно знизить корупційні ризики в сфері контролю за діяльністю державних реєстраторів [1].

Заслуговує на увагу й комплекс змін, внесених безпосередньо до Закону України «Про нотаріат». Зокрема, давно назрілими є зміни до ст. 43 цього Закону, що регламентує порядок установлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. Оскільки наразі паспорт громадянина України видається з 14 років, а аналізована норма закону дотепер зобов'язувала нотаріусів встановлювати особу громадянина віком до 16 років за свідоцтвом про народження, у подальшій нотаріальній практиці

вказане архаїчне положення буде приведено у відповідність до чинного законодавства. Логічним видається також підключення нотаріусів до Єдиного державного демографічного реєстру [6].

Давно назрілим було й положення, що передбачало б одночасність вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об’єктом незавершеного будівництва й державної реєстрації прав та встановлення можливості вчинення відповідних дій лише за місцезнаходженням майна. Новоухвалений закон допускає випадки видачі Міністерством юстиції наказу про дозвіл на проведення реєстрації незалежно від місцезнаходження нерухомого майна. Однак, на жаль, не деталізує такого переліку. З метою усунення можливих зловживань необхідно переглянути це положення на предмет його максимального уточнення.

Певні застереження викликає нова редакція ст. 116 Цивільного кодексу України, що стосується прав учасників господарського товариства. Йдеться про укладення договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню, через так звані електронні «майданчики». Це може бути використано в порушення основоположних гарантій права власності та слугувати одним зі способів незаконного відчуження майнових прав, а відтак потребує вдосконалення супутніх механізмів [4].

Комплексна протидія «рейдерам» передбачає як вжиття превентивних та оперативних заходів, так і юридично грамотне усунення наслідків.

Порядок виходу учасника з товариства за власним бажанням відповідно до нового Закону, що регулює діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, залежить від розміру частки такого учасника у статутному капіталі. Ті учасники, частка яких становить менше 50%, можуть вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників.

В свою чергу, учасники з часткою 50% і більше можуть вийти виключно за згодою всіх інших учасників протягом одного місяця з дня надання згоди останнім учасником [6].

Отже, право на вихід контролюючого учасника є заблокованим у разі відсутності згоди на вихід хоча б одного з учасників незалежно від розміру частки учасника, який проти.

Запропоноване обмеження викликало багато дискусій. Такий порядок законодавець мотивував тим, що вихід контролюючого учасника створює надзвичайно високий ризик порушення прав інших учасників шляхом виведення більшої частини активів на підставі виплати йому компенсації вартості його частки в капіталі товариства і, як наслідок, ризик втрати бізнесу.

Наразі найбільш актуальними є два питання: Чи можливо в статуті скасувати обмеження у праві на вихід та передбачити інший порядок виходу. Які можливі способи судового захисту для примусового надання згоди на вихід.

Законом закріплено, що учасники в статуті можуть передбачити інший строк, порядок, розмір та спосіб проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, а також порядок вибору суб'єкта оціночної діяльності. З вказаного формулювання випливає, що норма щодо надання згоди на вихід учасника з часткою 50% і більше є імперативною та не може бути змінена статутом. В статуті можуть бути змінені лише положення щодо розрахунку з таким учасником.

Як наслідок, можливість звернення до суду із позовом про зобов'язання надати згоду на вихід, визнання такої згоди наданою тощо та отримання позитивного судового рішення також достатньо неоднозначно. Судове рішення не може суперечити імперативній нормі закону.

5. Державна реєстрація виходу учасників з ТОВ

Учасник вважається таким, що вийшов, з дня державної реєстрації його виходу.

При цьому закон не вимагає ані скликання та проведення загальних зборів для прийняття відповідного рішення про вихід, ані внесення змін до статуту товариства. Статут за новим законом взагалі не повинен містити інформації про розмір статутного капіталу, розмір часток та склад учасників товариства. Вказана інформація відображується виключно в Єдиному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань.

Для державної реєстрації виходу сам учасник, який виходить з товариства, подає державному реєстратору заяву про вихід з товариства, справжність підпису на якій засвідчується нотаріально. У разі виходу учасника із часткою 50% і більше додатково подається згода інших учасників, справжність підписів на яких засвідчується нотаріально. Одночасно з реєстрацією виходу державний реєстратор вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки у статутному капіталі. У день реєстрації реєстратор надсилає товариству та іншим учасникам виписку за результатами реєстрації виходу [6].

Отже, процедура державної реєстрації максимально спрощена, здійснюється самим учасником, який виходить, що усуває можливість будь-якого недобросовісного перешкоджання виходу іншими учасниками шляхом непроведення загальних зборів або неподання товариством документів державному реєстратору [6].

6. Впровадження принципу одночасності вчинення нотаріальної дії і державної реєстрації прав.

Зміни до Єдиного державного реєстру, пов’язані з відчуженням частки у статутному капіталі юридичної особи та у результаті видачі свідоцтва про право на спадщину на частку у статутному капіталі, будуть здійснюватись виключно нотаріусом, яким вчинено відповідну нотаріальну

дію одразу після вчинення такої нотаріальної дії. Цей принцип діятиме відносно всіх організаційно-правових форм юридичних осіб, крім акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю.

Передбачається, що доступ державного реєстратора до Державного реєстру прав здійснюється шляхом багатofакторної автентифікації, а у випадках проведення нотаріусами державної реєстрації речових прав та їх обтяжень у результаті вчинення нотаріальних дій реєстраційна справа формується в електронній формі, що видається доцільним, насамперед з точки зору забезпечення протидії рейдерству.

Те саме стосується й зміни до ст. 20 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», яким встановлюється, що заява на проведення реєстраційних дій в електронній формі подається за умови підписання її заявником із використанням засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри.

7. Підвищення відповідальності за порушення відповідних реєстраційних процедур.

Були внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та підвищені штрафи у ст. 166-11 (Порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань) та ст. 166-23 (Порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень).

Раніше була єдина можливість повернути незаконно перереєстроване майно або бізнес – звернутися до суду. Цей процес міг бути надто довготривалим та не результативним, тобто предмет спору не завжди повертався до законного власника. Нині існує альтернативний спосіб повернення незаконно відчуженого майна та бізнесу – звернутися до Комісії Міністерства юстиції.

Як захистити власний бізнес ?

Доповнити статут товариства «антирейдерськими положеннями». Врегулювати механізм зміни складу власників зі всіма необхідними погодженнями та закріпити ефективний механізм контролю за керівництвом при вчиненні операцій, що передбачають відчуження активів, залучення позик і кредитів, передачі майна в іпотеку /заставу.

Укласти корпоративний договір, в якому передбачити можливі спірні ситуації, порядок їх вирішення, передбачити відповідальність за порушення корпоративного договору.

Чітко визначити повноваження виконавчого органу, керівників підрозділів, порядок взаємодії, відповідальність.

Зберігати оригінали та копії установчих документів та решти базової документації поза межами підприємства для нівелювання можливості їх незаконного вилучення.

Розробити внутрішньовідомчі інструкції щодо дій під час перевірок контролюючими органами, проведення обшуків, провести інструктаж посадових осіб та інших працівників підприємства.

Проводити повну та детальну перевірку контрагентів перед укладенням договорів – насамперед в ЄДР, в Єдиному державному реєстрі судових рішень та в Єдиному реєстрі боржників.

Здійснювати постійний моніторинг інформації щодо підприємства та власного нерухомого майна, яка міститься в ЄДР, в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Перелік заходів не є вичерпним і повинен розроблятися індивідуально, виходячи із структури бізнесу на підставі проведеного юридичного, фінансового та кадрового аудиту [5].

Висновки. Сучасна Україна має намір вийти до єдиного економічного європейського простору, а його реалізація вимагає суттєвих змін у багатьох сферах життєдіяльності держави, зокрема корпоративній. Перерозподіл

власності притаманний усім країнам з ринковою економікою. Однак на сьогодні найбільш гострою проблемою розвитку та функціонування економіки є поширення процесів незаконного привласнення чужого бізнесу (рейдерство).

У 2019 році політика «антирейдерства» набула одного з пріоритетних значень у напрямку реформування держави. Набули чинності численні нормативно-правові акти, які створили новації в порядку державної реєстрації дій у корпоративній сфері та нотаріального посвідчення багатьох правочинів.

Не дивлячись на те, що вітчизняна законодавча база у сфері протидії незаконному заволодінню чужим майном реформується і вдосконалюється, вона все ж таки потребує дієвого механізму втілення передбачених норм.

По-перше, необхідно на рівні суб’єктів підприємницької діяльності внести зміни до установчих документів, регулярно проводити моніторинг через загальновідомі реєстри у сфері інформації щодо власного нерухомого майна, проводити регулярні інструктажі з підлеглими, а також підписувати з кожним працівником договір про нерозголошення інформації – тобто захистити власний бізнес зсередини.

По-друге, з боку держави, встановити дієвий контроль за діями, що можуть супроводжуватися незаконними посяганнями, продовжувати реформувати органи державної влади шляхом атестації і переатестації кадрів.

Подальше посилення відповідальності за корупційні та пов’язані з ними злочини стане каталізатором для унеможливлення сприяння протиправним діям з боку органів державної влади, що сприяють «рейдерству».

Отже, протидія «рейдерству» потребує вагомих зрушень в державній політиці та корпоративній сфері, тобто необхідно створити дієвий механізм

для перешкоджання аналізованому явищу як на рівні суб'єктів господарювання, так і на державному рівні.

Література

1. Антирейдерский закон: намерения достойные, но будет ли эффект? URL: <https://www.liga.net/politics/opinion/antireyderskiy-zakon-namereniya-dostoinnye-no-budet-li-effekt>
2. Беліков О.О. Великий рейдерський словник. Превентивні методи захисту, або як протистояти рейдерському захопленню / О.О. Беліков, А.В. Гайворонський, О.М. Хольченков. К.: Вид-во "Юстиніан", 2009. 296 с.
3. Москаленко С.М. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С.М. Москаленко // Юридичний журнал України. 2007. № 3. С. 117-119.
4. Цивільний кодекс // ВВР України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
5. Боротьба з рейдерством. Як захистити свій бізнес? Kvadra Pravo. URL: https://protocol.ua/ru/borotba_z_reyderstvom_yak_zahistiti_sviy_biznes/
6. Закон України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII.
7. Закон України "Про нотаріат" від 2 вересня 1993 р. // ВВР України. 1993. № 39. Ст. 383; 1998. № 35. Ст. 241; 2000. № 32. Ст. 245; № 50. Ст. 257.

References

1. Antyreiderskiy zakon: namerenyya dostoinnye, no budet ly éffekt? URL: <https://www.liga.net/politics/opinion/antireyderskiy-zakon-namereniya-dostoinnye-no-budet-li-effekt>

2. Byelikov O.O. Velykyĭ reĭders'kyĭ slovnyk. Preventyvni metody zakhystu, abo yak protystoyaty reĭders'komu zakhoplennyyu / O.O. Byelikov, A.V. Haŭvorons'kyĭ, O.M. Khol'chenkov. K.: Vyd-vo “Yustynian”, 2009. 296 s.
3. Moskalenko S.M. Reĭderstvo: zahal'na kharakterystyka, okreslennya problemy ta shlyakhy borot'by / S.M. Moskalenko // Yurydychnyy zhurnal Ukraïny. 2007. No 3. S. 117-119.
4. Tsyvil'nyĭ kodeks // VVR Ukraïny. 2003. No 40–44. St. 356.
5. Borot'ba z reyderstvom. Yak zakhystyty sviy biznes? Kvadra Pravo.URL: https://protocol.ua/ru/borotba_z_reyderstvom_yak_zahistiti_sviy_biznes/
6. Zakon Ukrayiny "Pro tovarystva z obmezhenoyu ta dodatkovoyu vidpovidal'nistyu" vid 06 lyutoho 2018 r. № 2275-VIII.
7. Zakon Ukrayiny "Pro notariat" vid 2 veresnya 1993 r. // VVR Ukrayiny. 1993. № 39. St. 383; 1998. № 35. St. 241; 2000. № 32. St. 245; № 50. St. 257.